

RAPPORT

Sprogvisitter og literacy-holdige situationer

Sprogvisitter og literacy-holdige situationer

Lene Storgaard Brok, Charlotte Reusch, Lena Basse & Kirsten Vagn Andersen

Nationalt Videncenter for Læsning, oktober 2017

Hele eller dele af rapporten må gengives med tilladelse fra Nationalt Videncenter for Læsning

Pædagoger på sprogvisit

I projektet *Pædagoger på sprogvisit* har 28 pædagoger i 4 kommuner gennemført observationer i naboinstitutionen for at finde ud af, hvordan sprogarbejdet praktiseres der. Og hvad har de lært af det? Jo, de har lært at se deres eget arbejde i et nyt perspektiv. De har fået blik for, hvordan andre pædagoger arbejder med at udvikle børns sproglige repertoire, og én ting er fælles for alle pædagogernes iagttagelser, nemlig hvor vigtigt det er at være nærværende og have tid til at lytte og samtale med børnene. Det er, når pædagogerne organiserer sig, så de kan få samtaler med børnene i små grupper, at det virkelig rykker for børnene. ”*Dialog, dialog og atter dialog*”, siger en af pædagogerne. Det er gennem dialogen, at børnene føler sig hørt, og det er her, de kan udvikle deres ordforråd, begrebsforståelse og forme tanker og forståelser.

Men små børnegrupper med få børn på en stue eller til samling er ikke en naturlig organisering i en institution i dag, hvor normeringerne er lave, og en pædagog eller en pædagogmedhjælper ofte er alene med en større gruppe børn. Hvis pædagogerne vil understøtte børnenes sproglige udvikling, må de samarbejde om opgaven og aftale, hvordan de kan tilrettelægge deres arbejde, så der bliver mulighed for at lave disse samlinger med små børnegrupper. Det er helt afgørende for, at der kan skabes nærhed og dialog.

Og det er egentlig ikke et overraskende fund! Og sådan er det med flere af opdagelserne i *Pædagoger på sprogvisit*. Pædagogerne genopdager deres eget arbejde, når de besøger hinanden. De får nye ideer eller kommer i tanke om aktiviteter, som var gået i glemmebogen. De spejler sig selv i de andre, og det sætter en refleksionsproces i gang, hvilket er med til at skærpe fokus på, hvordan man kan forbedre arbejdet med sprog i hverdagens situationer.

Vejrtæppe

To børn læser

Sprogkasse om morgenstund

Sprogvisitter som kompetenceudviklingsmetode

Helt konkret går sprogvisitmetoden ud på, at 2-4 pædagoger fra en institution gør sig erfaringer med at være på feltarbejde i en anden institution og i nærliggende børnehaveklasser. Det har været nyt for de fleste pædagoger at skulle gennemføre observationer og nedskrive feltnoter, der efterfølgende skulle anvendes som grundlag for videndeling og kollegiale samtaler ved personalemøderne hjemme i egen institution.

Og det har krævet en særlig indstilling at gå på observation i andres praksis. Man må være en nysgerrig og lydhør gæst, der venligt iagttager, hvad andre gør uden at dømme eller rådgive i situationen. Man skal så at sige træde et skridt tilbage og se sin egen praksis gennem de andres. Det er en ny måde at være i et kompetenceudviklingsforløb på.

Ud over at man som sprogvisit-pædagog har skullet indstille sig på ikke at blande sig i de andre institutioners praksis, så har man samtidig skulle være parat til at ændre sin egen praksis. Det var en grundlæggende metodisk præmis i projektet, at man skulle være indstillet på at ændre små forhold i sin pædagogiske praksis. Denne metodiske præmis har ikke voldt de store problemer i projektet, hvilket sandsynligvis skyldes, at visiterne har ført til, at pædagogerne genkaldte sig – eller genopdagede – en viden, de havde i forvejen, men som ikke var aktiveret i dagligdagen. Det er nemlig ikke altid, at en ide hentes fra et visit. Ideen kan også hentes frem fra tidligere erfaringer eller oplevelser andre steder. Visitmodellen er igangsætter af en sådan proces. Så selvom ikke alle pædagoger har fået nye ideer af at gå på visit i andre institutioner, så har processen med at løfte blikket fra egen praksis og få et nyt perspektiv på daglige rutiner været katalysator for forandringer.

Feltnoterne fra sprogvisittet blev bragt med hjem til egen institution og sprogvisit-pædagogerne har der delt deres viden med de øvrige kolleger i institutionerne. Dette har ført til fælles kollegiale drøftelser om, hvordan man kan forbedre arbejdet med sprog og literacy lokalt. På den måde er de deltagende pædagoger blevet iværksættere af sproglige aktiviteter i egen institution.

Således siger flere af pædagogerne efter visiterne, at de er kommet i tanke om noget, de kunne gøre, som de godt nok har gjort med børnene for et par år siden, men som er røget i glemmebogen. Det kan både handle om at finde gulvtæpper, som inviterer til sproglege, frem fra loftet igen eller at grave en sang ud af sangmappen eller genoptage en sprogleg med børnene. De forandringer, der blev sat i værk, byggede ofte på iagttagelser fra visiterne i de andre dagtilbud og i børnehaveklasserne, men blev lige såvel formet af pædagogernes tidligere erfaringer og traditioner. Sprogvisitterne har derfor fungeret som igangsættere af sprog- og literacy-tiltag i institutionerne, men tiltagene er især formet gennem pædagogernes egne måder at forstå og fortolke tiltagene på og altid i samarbejde med deres kolleger gennem diskussioner og kollegiale drøftelser ved personalemøderne. Vi konsulenter har i projektet fungeret som facilitatorer af analytiske perspektiver og samtaler. Vi har understøttet, at pædagogerne kunne få en fordybet samtale om literacy-holdige situationer i hverdagen. Vi har besøgt pædagogerne i deres egen institution og set dem arbejde på stedet. Og det er en væsentlig pointe for projektet: At man altid tager udgangspunkt i den kultur og de baggrundsværdier, der er etableret i institutionen, og arbejder videre derfra. Projektet har ikke haft til hensigt at skabe store reformerende indgreb i det pædagogiske arbejde med sprog og literacy, for vi respekterer den hverdag, pædagogerne er i, og den måde, de arbejder med børnene på i forvejen, og vi ansporer til at bringe små didaktiske tiltag ind, som kan øge kvaliteten i det arbejde, der i forvejen foregår.

Fødselsdagskalender

Leg med sand i "små grupper"

Børn tager selv fotos

Literacy-fremmende tiltag handler om deltagelsesmuligheder

Når vi taler om literacy, taler vi om kompetencer, der skal til for at udvikle fortrolighed med skriftsproget og blive i stand til at skabe sig sin egen stemme i samfundet.

Det er et livslangt projekt, som starter med de yngste børn. Bare tænk på de krav om at kunne læse, forstå billeder og skrive, som de mange nye og hele tiden knopskydende medier stiller til os alle sammen. Grundlaget for det hele er vores talesprog – vi har brug for et nuanceret og præcist sprog for at kunne give udtryk for vores synspunkter og følelser og for at kunne forstå andres og verden omkring os.

I den læreproces har børn brug for hjælp til at begribe de tegnsystemer, vi benytter i vores daglige kommunikation. Og børnene skal støttes i at blive aktive deltagere i de kulturelle udtryksformer og teknikker som f.eks. skriftsprog, som vi dagligt anvender.

Og så har vi brug for, at nogle hjælper os med at få øje på, hvordan vi skal gøre, når dem eller det, vi gerne vil i kontakt med eller vide noget om, befinder sig langt fra os i tid og rum. Det er der, vi får brug for skrift og andre tegn. Derfor er det vigtigt, at børn allerede fra ganske små får mulighed for at erfare, hvad man kan med tegn og bogstaver.

Hvad er det så for nogle literacy-fremmende tiltag, man har gjort i de 10 institutioner? Når vi analyserer på tværs af forandringsprocesserne i de deltagende institutioner får vi øje på tre kategorier, som man kan forstå det pædagogiske sprogarbejde ud fra. Det handler om, hvordan man *organiserer sig* i institutionen for at udvikle sprog og literacy med børnene. Det handler om, hvilke *pædagogiske aktiviteter* man bringer i spil i hverdagen, og så handler det om, hvordan man etablerer et stærkt *literacy-miljø* gennem indretninger og udstillinger af børnenes måder at kommunikere med skrift på. Børnenes deltagelsesmuligheder er i fokus lige meget, om det er organisering, aktiviteter eller miljø, vi taler om.

Deltagelsesmuligheder handler både om anerkendelse og medbestemmelse i vokseninitierede aktiviteter og rum og om at understøtte børns muligheder for komme ind i børnefællesskaber. Derfor er det væsentligt at overveje og italesætte eksplicit, hvorfor sprog er så vigtigt for mennesker. Med sproget kan man nå hinanden, forstå hinanden, skabe en verden sammen. Helt konkret har det lille barn brug for at kende de sproglige mønstre, der kan give adgang til et attraktivt legefællesskab, f.eks. ved at spørge ”må jeg være med/prøve” eller invitere andre ind i en ide eller leg. På længere sigt har barnet brug for at erfare, at man også kan få indflydelse på mere overgribende ting, hvis man med sprog, mundtligt og skriftligt, kan tydeliggøre sine synspunkter og lære en masse spændende ting.

Organisering

Ved organiseringen er der et stærkt fokus på at skabe rum til fordybelse med mindre børnegrupper, så børnene får mulighed for at føre samtaler, indgå i dialoger og mærke nærvær. Børnene skal inviteres ind. En del diskussioner i personalegrupperne har handlet om det nærliggende i at inddrage børn i alle de daglige rutineopgaver i hverdagen – også selvom det nogle gange går en smule langsommere, end det ville have gjort, hvis en voksen løste opgaven alene. Når Mia, Mustafa og Magnus sammen med en af stuens pædagoger bruger 10 minutter på at gøre klar til frokost ved at tørre borde af, lægge de personlige dækkeservietter frem, hente drikkekrus og stille madkasserne frem på den lille vogn, er det ikke bare træning til selvhjulpethed. Situationen giver mulighed for meningsfuld småsnak om hele frokostsituationen. Hvorfor skal vi tørre bordet af? Hvem skal sidde hvor? Hvad skal vi bruge, når vi dækker bord? Hvordan ser jeres tallerkener ud derhjemme? Hvad mon der er i madpakken i dag?

Det er dog påkrævet, at man arbejder bevidst med at systematisere invitationen til at deltage i borddækning – det skal være en aktivitet, der går på omgang, så alle børn får mulighed for at deltage efter tur.

Der er altså righoldige sproglige udviklingsmuligheder ved en borddækning, og pointen er at se situationer som denne som potentielle læringssituationer for børnene. Hvis man gennemgår hverdagen i en institution, eller man gennemgår en hverdag for en pædagog, vil man få øje på en lang række faste genkommende rutiner, som børnene kan deltage aktivt i, og som kan udvides til udviklende samtalsituationer. Det kan f.eks. være forskellige overgangssituationer mellem aktiviteter, der kræver, at man stiller ting an eller rydder dem op, klæder sig om eller på eller lignende.

Organisation handler altså om at skabe tidslommer af nærvær – men også om at skabe mere tid til pædagogiske aktiviteter. I en institution tegnede personalet f.eks. en cirkel på gulvet i stuen og fik på den måde tryllet overgangstid om til pædagogisk kvalitetstid: Hvor de tidligere brugte lang tid på at få kaldt børnene sammen og placeret i en rundkreds, der inkluderede alle, kunne de nu bare give børnene besked på at sætte sig på stregen.

Pædagogiske aktiviteter

Pædagogiske aktiviteter med sprog i fokus foregår i danske institutioner ofte om formiddagen. En aktivitet er indrammet i et afgrænset tidsforløb, hvor man tilrettelægger en opgave, en aktivitet eller en hændelse sammen med børnene. Fra projektet er der et væld af eksempler på pædagogiske aktiviteter, der enten allerede involverer sprog eller kan udvikles til at gøre det: Når børnene maler, tegner og skriver, fortæller, læser, bager, spiller spil, spiller teater, tager på tur, leger sanglege osv. Ideerne er utællelige, og gennem projektet har vi særligt arbejdet med opmærksomheden på, hvordan man kan få øje på og udvikle literacy-mulighederne i alle aktiviteter. I en institution lavede børnene fine kort til deres forældre, men ofte endte det med, at det reelt var pædagogerne, der førte både saks, limstift og tusch. Hvordan får man vendt sådan en aktivitet om, så børnenes glæde ved at fremstille noget bliver fremherskende? Kun på den måde får børnene mod på at gå ind i den meget langvarige og på samme tid slidsomme og sjove proces, det er at blive et deltagende, kommunikerende og på længere sigt læsende og skrivende menneske. Svaret er, at det kræver fælles fodslag. Måske skal man indstille sig på, at det hele tager længere tid. Det tager tid at tage tøj af og på og at samtale om det. Det tager tid at hælde mælk op og samtale om at hælde mælk op, og det er vigtigt, at der er plads til eksperimenter og snak undervejs.

I en anden børnehave fik børnene efter tur lov til at dokumentere hverdagen ved at tage billeder med en iPad. Billederne blev printet ud og hængt op ved indgangen, og så så man pludselig verden fra børnenes perspektiv. Det gav noget at tale om – også med forældrene.

Literacy-miljø

Et motiverende literacy-miljø i et dagtilbud er et læringsmotiverende miljø, der inviterer til at bruge sprog til kommunikation, leg og oplevelser. Hvordan man indretter sig i institutionerne, er forbundet med de kulturer, omgangsformer og deltagelsesformer, man har valgt at have. Projekt *Pædagoger på sprogvisit* har givet anledning til, at personalet i de 10 institutioner har fået talt om, hvorfor disse kulturer, omgangsformer og deltagelsesformer ser ud, som de gør. Det betyder, at der er opstået en øget bevidsthed om, at det fysiske rum betyder noget for børnenes motivation og lyst til at lære. Er der et sprogskab, som kan åbnes? Er der en hems, en madras, et tæppe eller en lænestol, som suger børnene til sig og skaber et fysisk rum for ro og fordybelse? Er børnenes tegninger og skriverier hængt op på væggene, så de kan se deres egne produktioner, og får de anerkendelse for det, de har lavet? Det at rum og omgivelser inviterer til leg og læring er væsentligt for børnenes lyst til at deltage.

Man kan ændre på hvad et rum signalerer med enkle virkemidler; her et afgrænsende læsetæppe, børneprodukter på væggen og måtter omkring en vase til børneyoga

Professionelle læringsfællesskaber

Sprogvisitmetoden har den fordel, at den er en videndelmingsmetode, hvor man lærer af hinanden og udveksler viden og ideer med kollegerne. Derfor er erfaringen også, at hvis et tiltag skal forankres i en pædagogisk praksis, så kræver det en kollegial indstilling til at ville lære af hinanden. Samtidig er der behov for ledelsesopbakning, organiseringer af arbejdsdage på nye måder samt fælles fodslag blandt pædagogerne. Der skal en organisatorisk indsats til, hvis et literacy-fremmende initiativ skal fæstne sig i hverdagen.

En kvalitet ved projektet har været, at hver institution har kunnet tilpasse projektet til de måder, man i forvejen arbejder med pædagogisk udvikling på. De nye ideer, som pædagogerne bringer med hjem til egen institution, indgår derfor i en i forvejen etableret læringskultur om at udvikle det pædagogiske arbejde. Med sprogvisitmetoden er det pædagogerne selv, der er idebærere og udviklere. Deres ideer støttes af ledelsen, og de planlægger at organisere arbejdet på måder, der muliggør, at de kan forbedre literacy-miljøet i institutionen. Det betyder, at projektets resultater i høj grad er knyttet til, om det er meningsgivende for den enkelte pædagog og for pædagoggruppen i institutionen. Gennem videndeling ved personalemøder og afprøvninger af forskellige literacy-fremmende aktiviteter i institutionen udvikler pædagogerne et professionelt læringsfællesskab. I den sammenhæng trækker projektet på metoder fra aktionslæring og aktionsforskning, idet vi arbejder med at udvikle en professionel kompetence til at anvende egen og andres viden i en kollektiv sammenhæng. Ekspertisen rækker ud over den enkeltes ekspertviden og fører til, at pædagogerne flytter fokus i fællesskab.

Kvalitet i literacy-holdige situationer

De mange ideer og tiltag, der er flyttet ind i de 10 institutioner, fører en diskussion med sig om, hvorvidt alt sprogarbejde er godt. Og nej – det er alt jo ikke! Noget er bedre end andet, og derfor står vi nu med den udfordring sammen med pædagogerne at få defineret, hvad kvalitet i et literacy-fremmende arbejde er. For at indfange kvalitet i en bred literacy-tilgang, der medregner de mange forskellige elementer og forudsætninger, der ligger til grund for barnets literacy-kompetencer, kan man prøve at indkredse *literacy-holdige situationer i daginstitutionen*. Literacy-holdige situationer er alle de mangeartede situationer, der styrker sprog og literacy. Det er f.eks. hverdagsituationer, der styrker børns kendskab til forskellige tegnsystemer som tegning, fotos og skrift. For eksempel når pædagogerne arbejder med tema om efterår, og børnene samler materialer og laver plancher eller e-bøger på iPad. Det er situationer, der styrker barnets kendskab til fortællinger i bøger, i hverdagshistorier og i legenes symbolske univers. Og situationer, som styrker kendskab til tekster og fiktion (oplæsning) og evnen til at forklare og fortolke de spændende historier og begivenheder, som billedbøgerne gemmer på.

Ud fra et kriterie om at literacy-aktiviteter skal give mening for børn og styrke deres muligheder for at deltage og selv skabe udtryk og mening, så er der mere literacy-potentiale i selvstændig, kreativ skriblen, der måske imiterer en fødselsdagsinvitation eller en ønskeseddel, end i at træne bogstavers udseende og navn uden kobling til et klart behov. Der er mere literacy-potentiale i at stoppe op i en højtlesningssituation og tale om historien og sammen gætte på, hvad der nu kommer til at ske, end i tyst lytten eller snak om forudbestemte og måske kontrollerende spørgsmål fra pædagogen. Og der er mere literacy-potentiale i samtale end i monolog.

Sproget giver børn en mulighed for at deltage i fællesskaber sammen med andre børn og voksne, og det giver dem en selvstændig stemme. Derfor skal vi i projektet *Pædagoger på sprogvisit* i det kommende år sætte ind med en diskussion om, hvad kvaliteten ved de forskellige sprog- og literacy-fremmende aktiviteter er. Fremover skal vi i langt højere grad sortere i, hvad der er gode literacy-fremmende aktiviteter, og hvad der er mindre gode. Og vi skal sammen med pædagogerne i institutionerne blive enige om, hvordan vi konkret vil fremme børns deltagelsesmuligheder og sproglige aktivitet, så vi understøtter børnene i at blive aktive sprogbrugere.

